

idem in ictero, hydropo, apoplexia, hemiplegia aliisque affectibus observatur.

XXXVII.

Ultima adhuc superest morborum differentia, vi cuius aliquando appellantur retrogradi, aut retrocedentes.

SCHOL.

Denominationem accipiunt hi morbi exinde, quod materia peccans sub motibus secretoriis & excretoriis ad certam aliquam partem, præcipue ignobiliorem, delata atque detrufa, ad aliam, maxime oppositam depellitur, aut ad minimum motus naturæ propter materiam quandam molestam aut noxiam suscepti, ab uno ad alium locum transeant, præcipue ab externis ignobilioribus ad internas nobiliores.

XXXVIII.

Probe hoc nosse debet Medicus, ne per repellentia externa, aut revellentia interna, aliquando ipse occasionem ejusmodi retrocessioni præbeat, aut errores circa dietam, & regimen ægrorum concedat, a quibus tale quid metuere licet.

SCHOL.

Haud enim insolitum est, quod aliquando, vel ab erroribus ægrorum commissis, vel a præpostera cura, morbi exanthematici ab extremis & peripheria, ad interiora retrocedant, ibique gravissimas noxas producant; aut podagra retrocedat, & motus convulsivos & spasticos in intestinis aliisque nobilioribus partibus excitet.

CAPUT V.

DE

MORBORUM CAUSIS.

I.

Morbi non sponte aut tacite proveniunt, sed semper agnoscunt causas antecedentes.

SCHOL.

SCHOL.

Cum itaque in antecedentibus ea præmisimus, quæ de morbis, eorumque differentiis agunt, necessitas & tractationis ordo requirit, ut nunc etiam generalem causarum morbificarum conspectum sistamus, & quid, atque quotuplices existant, explicemus, quo Medici considerationem subeant ac mereantur.

II.

Causæ morbificæ respiciunt tam morbum, quam ipsius symptoma.

SCHOL.

Cum enim morbus & symptoma inseparabiliter inter se cohærent, & alterum ab altero nexu physico & necessario, ordinarie dependeat, semper quoque, quando de causis morbificis loquimur, sermo nobis est, non solum de illis causis, quæ læsionem ipsam, vel morbum cardinalem prodixerunt, sed etiam de illis, quæ symptomatum causæ existunt; quamquam enim non negandum sit, non omnia symptomata, in morbis occurrentia, semper essentialiter ab ipso morbo cardinali dependere, tamen symptomata similes ad minimum agnoscunt causas, a quibus diversis modis diversi morbi oriuntur; nec ullus unquam morbus sine symptomate reperitur, quemadmodum etiam symptomatis præsentia vi vocis, morbi cardinalis præsentiam supponit.

III.

Intelligimus autem per causas morbificas in genere tales res, quæ statum corporis vivi naturalem & sanum varie ledunt, & in pejus mutant; vel œconomiam animale[m] diversimode turbant.

SCHOL.

Id quod fieri potest tam ratione partium fluidarum, quam solidarum: ita ut illæ vel quantitate vel qualitate alteratæ, debito motui circulatorio & depuratorio minus obtemperent: aut hæ in motu & tono alteratæ, motibus per illas suscipiendis non respondeant, aut obstructæ fluidis transitum non concedant.

IV.

Causæ morborum sunt tam quoad sui essentiam, quam quoad ordinem agendi & nocendi satis multæ atque diversæ.

E 3

SCHOL.

SCHOL.

Aliæ enim materiali, physico, immediato contactu, magis directe, & proxima potentia, aliæ vero per indirectum, & remotiore magis ordine, læsiones noxiosque effectus edunt atque producant; quod ut ad necessariam cognitionem deducamus, necessitas requirit.

V.

Causæ morborum, si quoad sui essentiam considerentur, sunt vel materiales, vel immateriales.

VI.

Ad immaterialium causarum ordinem referimus Animi pathemata, iram, terrorem, metum, tristitiam, & hinc formatam imaginationem.

SCHOL.

Hæ enim causæ sunt revera immateriales, nec physico materiali nexu aut contactu læsionem aliquam in partibus fluidis aut solidis producant, sed morali quasi nexu causam morbificam constituunt, & potissimum etiam immaterialem effectum in partibus nostri corporis, i. e. motus exacerbatos, aut deficientes producant.

Quod ut exemplo clarius reddamus, notissimum est, quod ab ira motus inordinati procedant, & quidem ordinarie in toto corpore tales, qui ad aversionem alicujus mali pro idea formata inservire debent: sicut enim in moralibus iracunda excandescencia in se inspectata, tales motus corporis post se trahit, qui non fugam indicant, sed qui potius resistantiam, & inimici aut adversarii aversionem indignant, ictibus ac nisibus exequendam; ita in vitalibus quoque tales motuum alterationes observantur, in pulsu & sanguinis circulo, ut inde motus sanguinis a centro ad peripheriam manifestetur & agnoscat, unde pulsus fit celerior ac vehementior, vasa sanguifera turgent, facies cum reliquo corporis habitu rubet ac calet, & si ad excessum hæc omnia deveniant, demum febres biliosæ vehementiores inde evadunt: id quod nunquam a terrore aut metu evenit, ubi potius omnia tam moraliter quam vitaliter modo contrario contingunt, & motus moraliter in fuga, & vitaliter in animi deliquiis ac lipothymiis terminantur, quæ fundamentum in motibus, a peripheria ad centrum tendentibus, positum habent.

VII.

VII.

Immaterialibus causis ex opposito locamus materiales, quæ materiali suo accessu, & physico mechanico nexu, partes tam solidas, quam fluidas, e statu suo naturali deturbare, easque varie alterare possunt.

VIII.

De reliquo ratione fontium, unde proveniunt, causæ morborum dispescuntur in naturales, non-naturales & præternaturales.

IX.

Naturales morborum causæ dicuntur, atas, temperamentum, sexus, imo ipsi humores, secundum naturam in corpore reperiundi.

SCHOL.

Hæ enim res semper in quocunque homine hærent sano, ita ut nunquam homo sine illis reperiatur, quam ob rem dicuntur, quod ad hominis naturam pertineant.

X.

Rerum non-naturalium sex numerantur, & sub hoc titulo innotuerunt: Cibi & potus, aër, excreta & retenta, animi pathemata, somnus & vigilia, motus & quies.

SCHOL.

Hæ dictæ res nomen non-naturalium propterea gerunt, quod neque ad naturam hominis pertineant, sed quivis homo vel sine illis ad tempus quoddam persistere possit, vel eas non tanquam connatas, verum saltem adventitias secum gerat: neque præternaturales existant, cum non semper noceant, sed rite atque legitime usurpatæ, sanitatem ac vitam adjuvent, illegitime autem adhibitæ, noxas saltem producant.

XI.

Res præternaturales dicuntur partim vermes, calculi
&

Et flatus, de quibus constat, quod præter naturam in corpore generentur: partim res absurde Et contra naturam deglutitæ, tanquam ab extra ad corpus delatæ; arena, lapilli, globuli metallici, calx, lutum, venena Et miasmata venenosa, ex aëre infecto, cum saliva, aut per poros ad corpus pervenientia.

SCHOL.

Præternaturales dicuntur, quia toto genere præter naturam humanam existunt, & ad conservationem œconomix animalis vel plane nihil conferunt, vel eandem positive invertunt atque destruunt.

XII.

Causæ, quas naturales vocamus, non aequè proxima potentia læsiones morbosas produciunt, verum tamen occasionem suppeditant variis modis, ut noxæ diversæ originem inde trahant.

SCHOL.

Sic enim notanda est in pueris notabilis materiæ lymphalis abundantia, pro incremento corporis necessaria, quæ tamen sua præsentia variis alterationibus & corruptionibus subjecta est, e quibus variæ læsiones morbosæ, huic ætati specialiter familiares, propullulare possunt.

Nec minus temperamentum unum præ altero occasionem præbet variis affectibus morbidis, quemadmodum cholericis affectus biliosi, phlegmaticis ferofi, & melancholicis chronici, obstructorii, infarctorii, aliique familiares existunt.

Similiter a sexus differentia, ejusque solemnioribus excretionibus varii affectus molesti dependent, unicuique sexui proprii, quorum manifestissimi occurrunt in sexu sequiore, respectu mensium, lochiorum, puerperii, quibus viri nunquam obnoxii esse possunt.

XIII.

E rebus non naturalibus, ut causæ morborum omnium, primo in considerationem veniunt cibi Et potus, vel, alimenta
atque

atque ingesta, a quorum qualitate heterogenea variis modis morbi producuntur.

SCHOL.

Notissimum enim existit ex physiologicis, a cibis potibusque quotidianum proventum humorum nostri corporis dependere, atque ab illorum conditione horum quoque indolem esse deducendam: unde, quemadmodum status sanitatis juvatur & conservatur, si cibi ac potus laudabiles, bene nutrientes, concoctu faciles, nec quantitate, nec qualitate noxia excedentes offerantur, ita e contrario materiae heterogenæ in nostris humoribus augentur, si cibi malis succis scatentes, valde acidi, saliti, in copia assumantur, aut succis plane non nutritiis, sed aqueis, mucidis, inertibus referti ingerantur, unde vel impuritates & discrasia humorum falsæ, acidæ, vel muciditates ac visciditates, partim in humoribus, partim in primis viis coacervantur, a quibus deinceps varii morborum affectus ortum ducere possunt, præsertim si debita secretiones & excretiones sufflammentur.

XIV.

Siquidem a qualitate alimentorum heterogenea & noxia, varii oriuntur affectus morborum, ita non minus quantitas ciborum sola aliquando noxia deprehenditur.

SCHOL.

Non enim solummodo cibi ac potus nocent, quando particulis heterogeneis referti existunt, sed optimi etiam cibi, potusque nutrientes ac consistentes, causam variorum morborum constituunt, si modo quantitate excedant, corpusque nimium nutriant, unde humorum quantitas in genere augetur, ut proportionem motuum superent, spissiores fiant, & ita stagnationibus, stasibus, infarctibus, ansam præbeant, quibus deinceps sæpissime motus transpresforii, molesti, dolorosi, spastici, rheumatici succedunt.

Ne dicam, quod quantitas ciborum defectiva quoque in considerationem veniat, quippe quæ nutrimenti corporis defectum, maciem, corporisque tabescentiam, aliaque damna producit.

Coschwitzii Pathologia.

F

XV.

XV.

Alterum e rebus non-naturalibus, in classe causarum morbificarum, locum obtinet AER.

SCHOL.

Hic sane pluribus nominibus morborum causa dici meretur: quamvis enim legitime constitutus, statum naturalem sanumque conservet, nihilominus tamen, si ex una aut altera qualitate excedat, aut plane peregrinis particulis ac miasmatis refertus existat, causam morborum constituit multifariam.

XVI.

Aër calidus nimis & siccus nocumento potest esse sanitati.

SCHOL.

Quemadmodum enim de copiosa particularum sulphurearum admixtione testatur; ita hoc intuitu humoribus nostri corporis admixtus, ibi etiam non modo ejusmodi particularum augmentum causatur, sed externo etiam calore sanguinem, & in illo particulas sulphureo pingues exagitat, expandit, ideoque orgasticam humorum commotionem producit, materiam febrium acutarum suppeditat, & ita, præcipue in dispersis, febres acutas, ephemeræ, biliosas, sanguineas, capitis dolores, congestiones sanguinis ad caput, aliosque affectus morbosos fovet, iisque producendis faves.

Unde communis quoque observatio testatur, morbos modo citatos, tempore æstivo, eoque calidiore, frequentius, quam alio occurrere.

XVII.

Sicut aër nimium calidus & siccus, ita sane non minus FRIGIDUS SICCUSQUE AER pluribus modis morborum causam constituit.

SCHOL.

Partes enim fibrosas nostri corporis, ejusque peripheriam maxime afficit, porosque constringendo, cutim contractam efficit, transpirationem insensibilem, & excretionem sudoriferam impedit, aut plane sufflaminat, in pulmones attractus idem efficiendo raucedines, tusses siccas, humo-

humorumque ferofo-mucidorum stagnationes non modo, sed eorum præcipue, qui magis sub cutis peripheria hærent, faciliorem coagulationem, aut ad minimum inspissationem, & excrementitiarum particularum, per cutim ejiciendarum, retrocessionem post se trahit; hinc est, quod dicti affectus hyberno potissimum tempore grassentur.

XVIII.

Neque minora, respectu sanitatis, corpori nostro immixtæ incommoda ab AERE FRIGIDO & SIMUL HUMIDO.

SCHOL.

Hic enim ratione humiditatis, particulas humidas & aqueas in corpore nostro auget, eorumque accessu & insinuatione, fibras ad majorem, quam par est, relaxationem & atoniam disponit, unde secretionnes partium heterogænearum non ita prompte succedunt, sed muciditates, falsedines, aliæque impuritates in corpore coacervantur, variæque morborum causæ materiales suppeditantur: ratione frigoris autem conjuncti, humorum incrassationi & coagulatoriæ spissitudini inservit, eosque ad motum progressivum & transpressorium ineptiores reddit, porosque cutis constringendo, partium heterogænearum exclusionem impedit, & ita ex duplici capite, materiam nempe heterogeneam atque peccantem secum afferendo, viasque, earum excretioni dicatas, occludendo, peccat.

XIX.

Longe autem graviores, majoresque noxas corpus nostrum patitur, iisque exponitur, sub AERE HUMIDO & CALIDO.

SCHOL.

Sicut enim hujus conditionis aër per diuturnum tempus corpus nostrum penetrans, atque offendens, particularum sulphurearum atque agilium foecundus, materiam ad motum intestinum aptissimam largitur, ita humiditate accedente, verum proximum vehiculum ac instrumentum motus intestini resolutorii ac dissolutorii, i. e. fermentativo-putredinosi, affert; unde sub tali conditione aëris omnium facillime morbi putridi

veteribus dicti, febres malignæ, exanthematicæ, petechiales, pestilentiales, non modo generantur, sed præsentés magis foventur, graviora qua symptomata assument.

Huc præcipue facit, quod simul ab humiditate aëris, partium fibrosarum tonus relaxetur ac debilitetur, quo tamen deficiente, secretiones & excretionés, in his morbis maxime necessariæ, non debite procedunt, eoque ipso deficiente tempestiva illarum exclusione & eliminatione effectus noxius, in dissolutione mixtionis animalis consistens, ac sese manifestans, caput erigit, mortemque plurimorum ægrorum post se trahit.

XX.

Maxime omnium tamen hoc ita procedit, si aër humidus & calidus particulis peregrinis, exhalationibus putridis, venenosis, contagiosis, quas miasmata morbosa vocare solemus, refertus existat.

SCHOL.

Hæc enim miasmata, sicut effectum suum noxium semper in dissolutione mixtionis animalis putredinosa manifestant atque declarant, ita in tali aëris conditione commodissimum vehiculum reperiunt, quo corpora nostra ingredi valent, & quo mediante, tanto promptius humoribus nostris insinuari, iisque permisceri possint; quo factò, dictus aër, si ita perennet, sub decursu talium morborum, eos tanto magis suffulcit, fovet, atque quoad symptomata & pericula graviores reddit.

XXI.

Post aërem accedimus ad MOTUM & QUIETEM, inquisitionem instituendo, quomodo causam morborum constituere possint.

SCHOL.

Ubi de motibus paucis in genere monemus, quod, quamvis de omnibus in corpore vivo occurrentibus negari nequeat, quod vel excedentes, vel deficientes diverso respectu morbis velificari possint, tamen hic loci maxime sermo sit de motibus voluntariis atque laboriosis.

XXII.

XXII.

Motus voluntarii sanitatem nostram offendunt, causamque morborum constituunt, quando gradu excedunt.

SCHOL.

Quod si itaque contingat, ut motus voluntarii plus justo intendantur, omnium primo debilitationem & enervationem roboris tonici fibrosarum partium post se trahunt, unde lassitudines artuum susceptos vehementiores labores sequuntur. Non solum tamen partes solidæ respectu roboris tonici ita debiliantur atque læduntur, sed humoribus nostri corporis facile quoque labes affricatur; dum nimia talismodi commotione & transpressione per partes spongiosas solidas, vel intestino motu agitantur, expanduntur, & orgastice commoventur, ut majus requirant spatium, unde solidæ partes turgent, & vel quasi tumescunt: vel sub eadem commotione simul resolvuntur in serum tenue excrementitium, ideoque quantitate imminuuntur, quod si laudabilibus humoribus eveniat, nutrimenti ac virium defectum post se facili negotio trahit.

XXIII.

Ex opposito quies vel vita sedentaria, vapescentiæ & mucoide discrasie humorum viam pandit, præprimis, si sub lautiore plenaque diæta humores nutritii augeantur, & ipsa plethora, tanquam plurimorum morborum fecundissima mater, increbescat, causamque materialem suppeditet.

SCHOL.

Sicut enim sub motibus laboriosis, vegetior humorum transpressio & attenuatio, fluxilitas & mobilitas adjuvatur, ita deficientibus motibus laboriosis, humores quasi ad stagnationem, vel ad minimum plus justo tardiores progressum deducuntur; unde, quoniam semper ad spissescentiam inclinant, tanto facilius ad illam deveniunt, & tanto promptius interstitiis pororum adhærescunt, obstructions atque infarctus formant, quo facto negotium secretionis partium heterogenearum impeditur, atque ex hoc fundamento per variarum impuritarum coacervationem sanitas læditur.

XXIV.

Quemadmodum recensite hætenus res, vario modo, morborum generationi favent, ita ex illarum numero EXCRETA quoque & RETENTA nostri corporis, diversimode morbis progignendis causam largiuntur.

SCHOL.

Comprehendimus sub hac classe, materias in corpore sano excerni solitas, solemnesque excretiones, quarum excessus, aut defectus, legitimas morborum suppeditat causas; quorsum refertur sanguis, tam generaliter per hæmorrhagias, quam specialiter per hæmorrhoides, menses, aut lochia profluens; Sudor & transpiratio insensibilis halituoza, mucus narium, & oris, sperma virile, lac muliebre, urina, & excrementa alvina, quibus accensere licet ipsa exanthemata subcutanea, tam acutis, quam chronicis morbis familiaria.

XXV.

Sanguinis profluvia, vel quantitate, vel impetu, vel tempore durationis excedentia, sanitatem nostram varie ledunt.

SCHOL.

Cum enim sub sanguine tam partes gelatinosa, nutritia, lymphatica, quam sulphurea subtrahantur, quarum utrarumque tamen præsentia respective ad corporis nutritionem & conservationem, æque ac partium solidarum mollium robur tonicum necessario requiritur; quid quæso mirum est, excessiva sanguinis profluvia vires maxime prostrernere, lipothymias, animique deliquia, vertigines, corporis maciem, cachexiam, tumoresque œdematosos facili negotio post se trahere?

XXVI.

Ex altera parte hæmorrhagia suppressæ, aut non legitime succedentes, in procreandis morbofis calamitatibus, multum efficiunt.

SCHOL.

Id quod neminem Medicorum latere poterit, qui historiam morborum veram, eorumque nexum perpendens, congestiones sanguinis circa

circa caput, thoracem, & artus superiores, cum lancinatoriis tractionibus spasticis cephalalgicis, arthriticis vagis, a narium hæmorrhagia suppressa, aut moliente, verum non succedente, deducere didicit.

XXVII.

Sicut hæmorrhagia in genere, quando supprimuntur, varia incommoda producant; ita specialiter hæmorrhoidalis excretio suppressa, virili sexui sepiissime gravissima parit damna.

SCHOL.

Quid enim familiarius existit in praxi medica, quam quod hæmorrhoides suppressas aut turbatas excipiat calculus renalis, podagra, arthritidis, malum ischiadicum, colica atrocissima, & famosissimum hypochondriacum malum?

XXVIII.

Quot, quantæque calamitates sexui sequiori immineant, si vel menses emanerint, supprimantur, & observantur, vel in puerperio constitutis fœminis lochia non debita fluant, hoc optime sciunt artem salutarem exercentes.

SCHOL.

Nil enim certius est, quam quod præcordiorum angustia, respiratio anhelitosa, cachecticus corporis habitus, stagnationes sanguinis circa interiora, œdemata, malum hystericum, variæ incongruæ hæmorrhagicæ perruptiones, & in puerperis gravissimæ inflammationes, febresque inflammatoriæ gravissimæ & periculossimæ inde sequantur.

XXIX.

SUDORIS excretionem si attendamus, nil magis notum existit, quam quod quantitate, & duratione nimia peccans, sanitati officiat.

SCHOL.

Sicut enim nimii sudores de resolutione multi sanguinis, in serum tenue excrementum testantur; ita vires quoque notabiliter consumunt,

nutri-

nutrimentum corporis simul colliquant, eoque ipso sudorum colliquatoriorum nomen obtinent, quoniam corpora ad maciem disponunt, exsucca & arida efficiunt: id quod potissimum videri potest in subjectis heceticis, aut aliquid lenti febrilis, post alios morbos perpeffos, patientibus, quibus ejusmodi sudores nimii maxime familiares observantur.

XXX.

Transpiratio peripherica insensibilis, ut ut legitime procedens, & sub legitimo titulo prasens, nihil incommodi, sed potius plurimum utilitatis adfert, ita impedita, ac intempestive cohibita, aque ac ipsius sudoris suppressio, sat multis incommodis ac agri- tudinibus viam sternit.

SCHOL.

Particulæ enim sulphureo-salinæ, partim subtiles atque halituosæ, partim paulo crudiores, hoc modo excernendæ, poris occlusis intus detinentur, atque humoribus denuo miscentur, unde novæ in illis impuritates nascuntur, variis discrasias atque incommodis ansam postmodum suppe- ditantes.

Id quod tanto manifestius occurrit, si ipse actualis sudor per varias externas occasiones retropellatur, aut impediatur; hinc enim sæpissime translationes humorum ad caput, pectus, variaque loca contingunt, ut inde coryzæ, gravedines, tusses, asthmata, rheumatismi, cephalalgia, aliaque incommada orientur.

XXXI.

Ad hanc periphericam excretionem non minus referimus EXANTHEMATA subcutanea, tam chronica, quam acutis fe- bribus stipata: variolas nempe, morbillos, petechias, purpuram, scabiem, achores, crustam lacteam, tineam capitis, aliaque: a quorum successu legitimo, varia symptomata molesta, & a minus legitimo, gravissima sæpe damna exoriuntur.

SCHOL.

Utcunque enim illorum excretio legitime procedat, tanto magis autem,

autem, si nimia illa fuerit, molestissima sæpe symptomata ardoris, pruritus, doloris, causantur. Si autem vel debito tempore & ordine, debitaque quantitate, non protrudantur, vel jam excreta iterum retrocedant, quis quæso nescit, quot, quantaque symptomata periculosa, maximeque fontica, convulsiva, epileptica, asthmatica, suffocatoria post se trahant.

XXXII.

Narium, fauciumque MUCUS, & excretionem & retentionem nimiam, non minus sæpe constituit morborum causam.

SCHOL.

Quod si enim vel propter materiæ minorem ad mobilitatem dispositionem, vel ob organorum excretoriorum illegitimam conditionem, hæc excretio impediatur, & sufflaminetur, facillimo negotio tusses, & coryzæ exinde oriuntur: sicut ex opposito, ejusdem vel nimis impetuosæ, simultanea, vel nimis diu continuata excretio, relaxationem partium tonicam, & tanto facilius humorum copiosum decubitus atque affluxum ad hæc partes post se trahere potest ac solet.

XXXIII.

SPERMA VIRILE, etiamsi optimus sit humor, e massa sanguinis oriundus, pro diversitate excretionis aut retentionis, variis incommodis morbidis causam præbere potest.

SCHOL.

Sperma virile e sanguine, ejus parte lymphatica optima, postquam per arterias spermaticas ad testes delatus fuit, prodire, atque in testibus elaborari, apud Medicos non amplius in dubio habetur, postquam ab Hippocratis usque temporibus observatum fuit, immodicam ipsius excretionem vires debilitare, corpus emaciatum ac debilitatum reddere.

Quemadmodum itaque in præsentis nihil de ipsius discrasia, vel nimis tenui atque aquosa, vel nimis acri, sulphurea salina, vel denique nimis spissa dicimus, & quænam hæc mala post se trahere valent, explicamus, ad specialem pathologiam hæc relinquentes; ita nunc dictum liquorem solum consideramus, quatenus vel excerni, vel retineri debet

Coschwitzii Pathologia.

G

bet

bet, & quomodo ultra modum detentus aut excretus causam morbificam constituere valet.

XXXIV.

Nocet itaque nimia & intempestiva spermatis profusio, & junioribus, & senibus.

SCHOL.

Cum enim materia spermatis potissima, essentialiter eadem sit cum illa, qua corpus nostrum nutritur, licet subtilitatis gradu, puritatisque diversa, haud rationi & experientiae contrariatur, quod nimia ejus excretio, aut nimis intempestiva emissio, vires & functiones animales ac vitales notorie infringat, debilitet atque prosternat: unde videre licet, quod juniora subjecta, terminum pubertatis vix superantia, si huic excretioni, vel spontaneo ausu indulgeant, vel per morbosam dispositionem sub pollutionibus nocturnis, subjiciantur, palleant, torpida & quasi relaxata incedant, vertigine, memoriae debilitate laborent, atque necessario, corporis incremento destituantur, ita ut harum causarum gnaris facile sit, e vultu talium personarum causam quasi dictorum affectuum legere.

Maxime omnium vero senes incommoda talia experiuntur, si ultra posse & necessitatem excretioni huic sub exercitio venereo aliquando indulgeant.

XXXV.

Minus vero nociva existit hac excretio illis, qui magis adultam, vegetamque attigerunt virilem aetatem.

SCHOL.

Hæc enim subjecta, si de cætero sana existant, propterea, quod notabili corporis incremento in longum non amplius egeant, aut sanguine lymphaque laudabili abundant, non æque facile ejusmodi effectus a fatis copiosa licet (non tamen simultanea) excretionem spermatis patiuntur, nisi forsitan defectus laudabilium ciborum, aut excessus moruum laboriosorum, aut denique morbi prægressi simul symbolum suum conferant, aut excretio plane excessiva suscipiatur, quamvis nihilominus ab omni sensatione molesta fatigationis & lassitudinis, sub moderata etiam excretionem, nemo immunis maneat.

XXXVI.

XXXVI.

Defectus hujus excretionis longe rarius per se incommoda morboſa poſt ſe trahit.

SCHOL.

Subſtantia enim feminis lymphatica in ſanguinem iterum reſorberi atque in corporis nutrimentum impendi poteſt: ſi autem aliquando vel tumores teſticulorum, vel priapiſimi atque tentigines membri virilis, vel phantaſiæ læſiones inde naſci videantur, hæc incommoda quidem ex aliqua parte ſpermatis retentioni, non tamen huic ſoli, ſed intenſis ſpeculationibus laſcivis concurrentibus, & denegato illarum effectui, ſpecialique materiæ ſpermatice commotioni adſcribenda erunt.

XXXVII.

Ad excernendorum claſſem referimus quoque LAC MULIERE.

SCHOL.

Quamvis lac mulierum nullatenus conſtituat corporis excrementum, nihilominus tamen ad excreta & retenta pertinet, cum non eum in ſinem in mammis mulierum elaboretur & ſequeſtretur, ut in proprii corporis uſum ibi detineatur, ſed ut elaboratum ſpeciem excretionis ſubeat, & in alienum corpus, infantile nempe, ejuſque emolumentum, deferatur, quod fit ſub lactatione, vel a matribus, vel a nutricibus inſtituta.

XXXVIII.

Hic liquor, licet in ſua ſubſtantia optimus, utiliſſimus, nutritius, optimiſque requiſitis gaudens, ac reſpectu infantum maxime neceſſarius, nihilominus cauſa moleſtiarum morboſarum evadere poteſt; ſi debito modo ac tempore non excernatur, proliques præbeatur.

SCHOL.

Quando enim in mammis maternis coacervatur, coagulatur, atque grumeſcit, tubuli lactiferi inde infarciuntur, atque oppleti, reliquo, tam ſanguini, quam lacti, liberiorem tranſitum dubium reddunt: unde propter denegatum lactis effluxum tumor mammarum, vaſorum ſanguiferorum

rorum turgida inflatio, cum rubore mammarum, dolore, ardore, cæterisque inflammationem arguentibus symptomatibus & signis: aut sitolerabilius res cedat, neque ad inflammationem deveniat, ad minimum subsistentia ejusmodi lactis in mammis nodosas mammarum indurationes temporarias, cum puncturis lancinantibus, doloribus tensivis, pressoriis circa pectus, imo sæpissime cum angustiis suffocatoriis, post se trahit.

Id quod omnium communissime experiuntur fœminæ plethoricæ, lac abundanter generantes, si vel in puerperio lactationem detrectent: vel sub lactatione instituta aliquando nimis tarde infantibus ubera præbeant; vel a terrore repentino, horripilatoriam stricturam tam peripheriæ corporis in genere, quam speciatim mammarum, experiantur: vel denique, si infantes repente moriantur, & mulierculæ de exsuctione lactis nimis sero curam gerant.

XXXIX.

Quomadmodum autem lac respectu corporis materni talia incommoda producit, si nimis detineatur; ita respectu infantum varia quoque damna affert, si vel defectus ipsius occurrat, vel partibus heterogeneis atque impuris inquinatum existat, vel denique nimis pingue, aut quantitate abundans adsit, tenellisque offeratur.

SCHOL.

A defectu enim corporis macies, & nutritionis defectus ab impuritate variæ cutis defœdationes, achores, crusta lactea, serpigines, excoriationes, scabies, diarrhœæ biliosæ, tormina; a nimia pinguedine autem, quantitatisque abundantia, & nimia obesitas, & alvi obstipationes, cum dispositione ad infarctus pectoris, & catarrhos suffocativos, oriuntur.

XL.

URINÆ EXCRETIO, haud legitime succedens, generi humano multa parit damna.

SCHOL.

Si enim supprimitur aut restagnat, non modo per moram acrior fit

fit, & concentratur, ut demum emissâ, ardorem doloremque pariet; sed sub ipsâ sui suppressione dolores, vesicæ nimiam distensionem, ad rupturam usque metuendam, cum spasms, inflammatione, erosione, dolorificasque emissiones, sub ischuriæ, dysuriæ & stranguriæ titulo notas producit.

Sicuti e contrario tonum vesicæ, ejusque sphincteris, nimia sua aquositate aliquando relaxando, involuntarii mictus causam materialem constituit: aut nimia secretionem & excretionem diabetem causatur. Nec ita rarus est ab urinæ suppressione, vel illegitima sequestratione, tumor hydropticus, anasarcoïdes pedum, ac reliqui corporis, qui haud facile, nisi per urinæ & diureseos provocationem, resorbetur ac removetur.

XLI.

ALVINA EXCRETIO *plura adhuc incommoda ac damna producit, si vel defectu vel excessu quantitatis, vel qualitate peregrina peccet.*

SCHOL.

Defectu enim peccat hæc excretio, sub alvi obstructione, ubi extensionis & distensionis intestinorum, flatuum incarcerationum, torminum, dolorum, causâ existit: sicut excessu molesta sub diarrhœa simpliciore frequentioribus desidendi conatibus subiecta torquet, multaque excrementa, sive fluidiora & liquida, sive solidiora excerni facit.

Peregrina autem qualitate molesta existit, quando vel a serosa, vel a biliosa colluvie, acria & caustica existunt excrementa, atque sub sua præsentia dolores & ardores in toto intestinorum tractu, aut aliqua illorum regione, imo aliquando inflammationes, vel erosiones; sub excretionem autem, ani ardores, excoriationes, tenesmoides dolores excitant atque producant, & ita diversorum tam morborum, quam symptomatum causâ evadunt.

XLII.

Ad res præternaturales præ aliis referendi sunt vermes: de quibus, quot & quantorum morborum, aut symptomatum gravissimorum causa sint, inter omnes, qui artem salutarem exercent, constat.

SCHOL.

Gravissima enim pathemata spastica & convulsiva sapissime producunt, quando vel in intestinis hærentes, vel tunicam illorum nerveam vellicantes, rodendo afficiunt, naturamque ad expulsionem, motusque violentiores, non modo in intestinis, sed aliis quoque corporis partibus excitandos, impellunt; pallores vero, corporisque maciem post se trahunt, quando succum chylosum nutritium avide in intestinis absorbendo, ejus ulteriorem communicationem cum sanguine impediunt, nutrimentum corporis necessarium absumunt.

XLIII.

Calculus, siue renalis fuerit, siue in vesica urinaria concretus, non minores, præternaturali sua præsentia, causatur cruciatus.

SCHOL.

Quamvis enim in quiete positus, neque commotus, paucas, imo nullas subinde procreare soleat molestias; tamen, quamprimum vel nude moveretur, vel sub motu simul asperitatibus aculeatis partibus membranofornervis infixus hæret, aut magnitudine extraordinaria viarum transcurui dicatarum proportionem superat, atrocissimos post se trahit dolores, tam in uretheribus, locisque vicinis, quam in vesica, urethra, pro diversitate loci specialissime patientis, nec non alias in consensum trahit partes, unde vel vomitus, vel diarrhœæ, vel cardialgiæ, vomendique conatus vacui, & alvi obstipationes pertinaces, tanquam symptomata calculi præsentis ordinarie adparent: ne dicam de mutationibus urinæ, tam quoad ipsius consistentiam, quam excretionem.

XLIV.

De FLATIBUS in intestinis incarceratis, non opus est, ut verba faciamus multa, cum neminem plane fugiat, quanti sint dolores & cruciatus colici, & quid patiantur hypochondriaci ab illorum exclusione impedita: siquidem baud rarum est, quod a flatibus retentis varii rheumatismi oriuntur, anxietates præcordiorum, & si excessive peccent, tumores tympanitici producantur.

XLV.

XLV.

Si RES, P. N. ET CONSUECUDINEM DEGLUTITAS, & ab extra in corpus delatas, perpendamus non omnes illarum pari ratione, aut gradu nocent: Alia enim solum molestiam in primis viis pariunt, donec iterum ejeciantur.

SCHOL.

Hujus generis sunt arena, lapilli, globuli metallici, lutum; quæ omnia notabilem sanitati noxam non inferunt, præter, quod anxietatem, aut gravitatem ventriculi & intestinorum, aut alvi adstrictionem producant.

XLVI.

Alia illarum deglutita dolores excitant positive graviores, alia vero continuitatis læsionem corrodendo inducunt.

SCHOL.

Prius contingit ab acubus deglutitis, vitro, aliisque rebus pungentibus: alterius ordinis sunt omnia venena, & corrosiva, quæ texturam partium internarum, quorsum pertingunt, lædunt ac destruunt, inflammationes, ac sphacelationes lethales post se trahunt.

XLVII.

Ultimam, nec sane infimam, sed fere pessimam harum rerum classem constituunt MIASMATA VENENOSA & CONTAGIOSA, quæ cum aère afferuntur, & vel per salivam, vel per poros corporis, ad humores penetrare valent.

SCHOL.

Hæc enim non tam prompte solidarum partium texturam, quam primario fluidarum mixtionem invertunt, quæ corrupta tandem secundo etiam in partes solidas agunt, iisque corruptelam sphaceloso-putredinosam imprimendo, nocent, mortemque sine omni dubio post se trahunt: id quod videre licet omnium apertissime in peste, febribus pestilentialibus, aliisque malignis & contagiosis.

CAP.